

Na kraju treba reći da je autoru pošlo za rukom da ovom knjigom zapadnom znanstveniku, a ne samo njemu, pruži sveobuhvatni pregled nastanka, razvitka i održavanja tih združenih odnosno složenih albanskih obitelji koje je upoznao živući i sam u hijerarhijski organiziranoj, istina malenoj obitelji, a ne samo na osnovi znanstvene literature i izvora. U tome je izdavač vidio vrijednost ove knjige, pa je dobro učinio što ju je i objavio.

Treba također na kraju istaknuti da je Gjergj Rrapi još 1995. godine objavio ovu knjigu na srpskom jeziku u Beogradu pod naslovom *Savremene albanske zadružne porodice na Kosovu* u ediciji Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.

Zef MIRDITA

Geschichte und Gesellschaft: Zeitschrift für historische Sozialwissenschaft, 28. Jahrgang, Heft 1-4, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2002., 644 str.

Prikazi i pregledi recentnih izdanja strane stručne literature, poglavito stranih povijesnih časopisa, u hrvatskoj su historiografiji donekle nepravedno zapostavljeni. Uzrok tome valja tražiti u nedostatku široke lepeze najrazličitijih naslova svjetske historiografije u hrvatskim knjižnicama, nedovoljnim znanjem stranih jezika hrvatskih povjesničara, a ponekad i u pogrešno razvijenoj svijesti o nedovoljnoj uključenosti i nekompatibilnosti ovdašnjih istraživačkih tema sa svjetskim historiografskim kretanjima. Stoga se na ovom mjestu, kratkim pregledom, pokušava stručnoj i široj javnosti predstaviti 28. godište uglednog njemačkog povijesnog časopisa *Geschichte und Gesellschaft* (dalje: GG). Kako je poznato, ovaj časopis započinje izlaziti 1975., u vrijeme ekspanzije novih kretanja u njemačkoj historiografiji, a oko grupe povjesničara okupljene na bielefeldskom sveučilištu ("bielefeldska škola"), koja uvodi "kritičku" socijalnu historiju.¹ Njezini najugledniji predstavnici, Hans-Ulrich Wehler i Jürgen Kocka, iznose program "historijske društvene znanosti" (*Historische Sozialwissenschaft*); koncept koji je časopis GG, kako govori i sam njegov podnaslov, pod uredničkom rukom Hansa-Ulricha Wehlera, zadržao do danas. Jednostavnije rečeno, program "historijske društvene znanosti" odlikuje se usmjerenošću na probleme struktura, procesa i djelatnosti, u čijem središtu stoji prikazivanje i analiziranje društvenih promjena. On je također u uskoj svezi s konceptom "historije društva" (*Gesellschaftsgeschichte*) kao sinteze povijesti socijalnih, ekonomskih, kulturnih, političkih i drugih fenomena, s posebnim osvrtom upravo na društvene strukture i procese. Premda su se historijska kretanja polako nastavila kretati i drugim smjerovima, časopis GG zadržao je vlastitu orijentaciju, baveći se uz prikazivanje društvenih struktura i procesa, teorijskim problemima povijesnih i s njom povezanih ostalih društvenih znanosti.

Kako je uobičajeno, i 28. godište GG-a sastoji se od četiriju knjiga, od kojih svaka obuhvaća jedno tromjesečje. Najčešće svaka knjiga nosi određeni podnaslov ovisno o tematici koju izlažu u njoj sadržani radovi. Samo posljednja, četvrta knjiga 28. godišta

¹ O svemu više vidjeti Mirjana GROSS, "Traženje novih putova na njemački način", *Časopis za suvremenu povijest* 24, Zagreb 1992., 197.-225.; ISTA, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja.*, Zagreb 1996., 271.-293.; Natalija RUMENJAK, "Socijalna povijest u trostrukoj perspektivi: International Review of Social History, Geschichte und Gesellschaft, Archiv für Sozialgeschichte", *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest* 31, Zagreb 1998., 219.-244.

ne nosi podnaslov, odnosno ne zaokružuje određenu tematsku cjelinu, a također je i po opsegu nešto kraća od preostalih triju. Knjige su podijeljene na nekoliko podcjelina – u prvoj su objavljeni članci usko vezani uz tematiku određene knjige, a zatim najčešće slijedi rubrika “Diskussionsforum” u kojoj radovi pobliže ispituju teorijske probleme, položaj i smjer historije u društvu i znanosti općenito, te upućuju ne neke analitičke karakteristike određenih povijesnih tema. Povremeno se pojavljuje i rubrika “Literaturbericht” (knjige 2 i 3), u kojoj članci s interdisciplinarnog aspekta, a u vezi s postojećom literaturom, daju detaljniji pregled stanja tematike kojoj je posvećena određena knjiga. Članci ne sadrže sažetak na stranom jeziku, što je s jedne strane razumljivo zbog položaja njemačkog jezika u svijetu, a uz osnovne podatke o autoru, najčešće je objavljena i njihova e-mail adresa, što uvelike može pridonijeti lakšoj diskusiji u širim znanstvenim krugovima. Raspon tema u 28. godištu, kao i obično u GG-u, vrlo je širok, a članke potpisuju najugledniji njemački i svjetski povjesničari. Tematika članaka najviše obrađuje razdoblje 19. i 20. stoljeća, premda se u ostalim godištima GG-a pojavljuju teme i iz ostalih povijesnih razdoblja. Iako teme mogu neposredno ili posredno koristiti istraživačima, ovom se prilikom, a zbog ograničenosti prostora, neće prikazati svi članci. Pažnja će se poglavito usmjeriti na šest radova u rubrici “Diskussionsforum”, odnosno na lajtmotiv čitavoga godišta – “transnacionalnu historiju”, dok se radovi u sklopu tematske cjeline određene knjige neće detaljnije prikazati. Premda ovakav izbor može biti preselektivan, smataram da bi pregled nekih teorijsko–historijskih problema i njihovih svjetskih kretanja, svako-bio važan i koristan za hrvatske povijesne, ali i ostale društvene znanosti.

Prva knjiga časopisa s podnaslovom “Modernisierung und Modernität in Asien”, u svojem prvom dijelu sadrži četiri članka. U njima se analiziraju neki aspekti modernizacije azijskih zemalja, pri čemu se posebni naglasak stavlja na utjecaj europskih čimbenika na tu modernizaciju i promjenu društvenih struktura uzrokovanu njome, te sinkronične komparacije.² Posljednji članak, koji potpisuje Jürgen Osterhammel, također svojevrsnim komparativnim pristupom, upozorava na nedostatak sinteze novije kineske povijesti, te za nju iznosi moguću metodu, organiziranu u osam parametara (vrijeme; prostor; političko gospodstvo; gospodarstvo; socijalna struktura; socijalizacija, obitelj i spol; kultura; etnicitet) koji ispituju stupanj modernizacije/moderniteta.³

Na sličan se način kao u prvoj knjizi, tematski članci druge knjige s podnaslovom “Kontinuität und Wandel in der Politik der frühen Bundesrepublik”, prate promjene u strukturama određenih nositelja njemačke državne politike i javne vlasti,⁴ promjene same politike;⁵ te ispituje utjecaj političkih događaja na filmsku umjetnost.⁶

² Lynn ZASTOUPIL, “Englische Erziehung und indische Modernität”, GG, Heft 1, 2002., 5.-32.; Wolfgang SCHWENTKER, “Die Samurai im Zeitalter der Meiji-Restoration. Elitenwandel und Modernisierung in Japan”, 1830-1890, GG, Heft 1, 2002., 33.-70; Dieter BRÖTEL, “Die europäische und die asiatische Seidenindustrie 1860-1930. Modernisierung und Weltmarkteinbindung der Rohseidenproduzenten China und Japan im Vergleich”, GG, Heft 1, 2002., 109.-144.

³ Jürgen OSTERHAMMEL, “Gesellschaftsgeschichtliche Parameter chinesischer Modernität”, GG, Heft 1, 2002., 71.-108.

⁴ Edwin CZERWICK, “Demokratisierung der öffentlichen Verwaltung in Deutschland. Von Weimar zur Bundesrepublik”, GG, Heft 2, 2002., 183.-203.; Detlef BALD, “Reform des Militärs in der Ära Adenauer”, GG, Heft 2, 2002., 204.-232.

⁵ Gottfried NIEDHART, “Revisionistische Elemente und die Initiierung friedlichen Wandels in der neuen Ostpolitik 1967-1974”, GG, Heft 2, 2002., 233.-266.

⁶ Irmgard WILHARM, “Filmwirtschaft, Filmpolitik und der „Publikumsgeschmack“ im Westdeutschland der Nachkriegszeit”, GG, Heft 2, 2002., 267.-290.

Treća pak knjiga nosi podnaslov "Mental maps", te je odraz sve većeg zanimanja nekoliko posljednjih desetljeća za prostorne dimenzije historijskih procesa. Pod pojmom *Mental maps* podrazumijeva se i istražuje način na koji se određeni prostor u različitim razdobljima povijesti oblikuje u kognitivnoj svijesti jednog ili grupe promatrača, te kako takava svijest međusobno utječe na teoriju i praksu, njihov identitet i predodžbu o tome prostoru, te niz drugih čimbenika.⁷ Jednostavnije rečeno, određeni prostor nije samo proizvod prirodno-geografskoga i povijesnoga gledišta, već i kognitivnih procesa. Članci ove knjige zapravo su izlaganja sa znanstvenog skupa koji je u organizaciji institucije "Zentrum für Vergleichende Geschichte Europas" održan u travnju 2000. u Berlinu. Tematika sveska posvećena je prostoru Istočne Europe, koji se nastoji afirmirati kao pogodno tlo za slične debate, ali i širok raspon novih istraživanja. Također su svi radovi daljnji doprinos komparativnim istraživanjima i istraživanjima "transfer historije", o čemu će kasnije biti više riječi. Premda svaki autor s karakterističnog aspekta promatra probleme ujedinjene pojmom *Mental maps*, posebno zanimljivim čine se dva članka, koji se dotiču hrvatskog prostora. Stefan Troebst ocrtavajući kognitivne karte karakteristične za poljski *Mental mapping* 20. stoljeća, pri čemu razmatranje povezuje s čitavim prostorom srednje Europe, među ostalim koristi primjere Dalmacije i Hrvatske.⁸ Maria Todorova se, pak, posvetila Balkanu, koji se često promatra kao most između Istoka i Zapada, te govori o njegovu poimanju na Zapadu. Poglavitito naglašava ulogu osmanlijskog nasljeđa u nastanku današnje stereotipne predodžbe Balkana, koja je, prema autoričinom mišljenju, ponekad i opravdana. Samo pak, osmanlijsko naslijeđe promatra kao kontinuitet i percepciju. Temelje samostalnosti i nepotpunosti balkanskog prostora promatra kroz dva najvažnija čimbenika – religiju i "rasu", što detaljnije objašnjava. U završnom dijelu rada diskutira s Holmom Sundhassenom, pri čemu se, kao i uostalom u mnogim drugim stvarima, poziva na vlastitu knjigu *Imagining the Balkans*.

Posljednja knjiga nije zaokružena u tematsku cjelinu, a u njezinu se prvom dijelu nalaze dva članka. Prvi istražuje razvoj "kulta žalosti" za poginulima, koji u Italiji nastaje već tijekom I. svjetskog rata, kao i njegov utjecaj na društvo općenito.⁹ Drugi proučava kriminalitet u Njemačkoj krajem 19. stoljeća i pokušava uspostaviti kooperaciju historijskih i socioloških pogleda, odnosno socioloških pitanja i teorije s rekonstrukcijom dugoročnog razvojnog tijeka različitih nivoa kriminaliteta.¹⁰ U rubrici "Diskussionsforum" četvrte knjige objavljena su dva članka, oba zanimljiva zbog teorijskih problema koji se u njima obrađuju. Naime, kroz svaku se knjigu, kao lajtmotiv čitavoga godišta, može pratiti koncept "transnacionlne historije". Upravo dva autora iz Pariza u vlastitom radu s teorijske strane pristupaju problemu "transnacionlne historije", koju pokušavaju staviti u odnos s "historijskom usporedbom" (*Vergleich*), "transfer historijom" (*Transfergeschichte*) i "ispreplitanjem", odnosno *Historie croisée*.¹¹ Dapače,

⁷ Christoph CONRAD, "Vorbemerkung", GG, Heft 3, 2002., 339.-340.

⁸ Stefan TROEBST, "„Intermarium“ und „Vermählung mit dem Meer“: Kognitive Karten und Geschichtspolitik in Ostmitteleuropa", GG, Heft 3, 2002., 435.-470.

⁹ Oliver JANZ, "Zwischen privater Trauer und öffentlichem Gedank. Der bürgerliche Gefallenekult in Italien während des Ersten Weltkriegs", GG, Heft 4, 2002., 554.-573.

¹⁰ Helmut THOME, "Kriminalität im Deutschen Kaiserreich 1883-1902. Eine sozialökologische Analyse", GG, Heft 4, 2002., 519.-553.

¹¹ Michael WERNER und Bénédicte ZIMMERMANN, "Vergleich, Transfer, Verflechtung. Der Ansatz der *Historie croisée* und die Herausforderung des Transnationalen", GG, Heft 4, 2002., 607.-636.

sami autori upozoravaju na nove orijentacije u socijalnoj historiji, odnosno na nove dimenzije takvih debata. Stoga u vezi s procesima globalizacije i ujedinjenja Europe postavljaju pitanje mogućeg nadvladavanja pogleda na probleme u "historijskoj društvenoj znanosti" s nacionalnog aspekta. Odgovore na ovo i još niz pitanja daju povezano s razmatranjem o *Historie croisée*, te o metodološkoj strani i metodološkom instrumentariju problema "transnacionalne historije". Autori također posebnu ulogu svladavanju ograničenja nacionalnih historiografija namjenjuju "transfer historiji" i "historijskoj usporedbi", među kojima je često vrlo teško naći empirijsku granicu – što ih navodi na razmatranje nekih problema vezanih uz ta dva smjera socijalne historije. Naglašavajući da problemi "historijske usporedbe" proizlaze iz sinkronije kognitivnih operacija i dijakronije povijesne zbilje, autori navode argumente protiv njezina historijskog karaktera, podijeljene u tri kategorije ovisno o uvjetovanosti iz pozicije promatrača, poziciji usporedbe i objektu usporedbe. S druge pak strane, "transfer historija" posvećuje se interakcijama i načinu na koji te interakcije mijenjaju historijski formirane cjeline. Ona kao predmet proučavanja ima procese, za što nalazi argumente u samoj historiji. U nastavku rada razmatra se koncept "ispreplitanja" (*Verflechtung*), njemačke istoznačnice za *Historie croisée*. Izlažu se njegove teorijske i metodološke implikacije koje obuhvaćaju niz različitih apstraktnih i konkretnih čimbenika stvarajući mrežu isprepletenih odnosa. Isto tako, pod ovim pojmom nisu obuhvaćeni samo objekti nego i dimenzije analize, poglavito odnos sinkronije i dijakronije, te je ispreplitanje aktivnih događaja označeno kao posljedica historijskih i sadašnjih procesa. Pri tome autori uočavaju tri čimbenika važna za ovaj princip, a o kojima govore detaljnije: gledište, pitanje simetrije i asimetrije, te odnos predmeta i mjerila. U posljednjem dijelu rada dovode u vezu *Historie croisée* i transnacionalnu "historiju društva", ističu mogućnosti od koje prva otvara za daljnje obrađivanje posljednju, te proučavaju još niz pitanja vezanih uz "transnacionalnu historiju".

Usko povezana s ovim su još dva članka koji se bave problematikom "transnacionalne historije", iako više s praktičnog nego teoretskog aspekta. U prvom od njih, Sebastian Conrad predlaže transnacionalni pogled na probleme njemačke prošlosti. Osim što se upozorava na neke probleme "transnacionalne historije", članak na praktičnom primjeru pokazuje mogućnosti ovakvog pristupa istraživanju prošlosti. Autor to pokazuje na primjeru marginalizacije raznih iskustava stečenih u upravljanju kolonijama, općenito, ali prije svega povezano s razvojem kolonijalizma i imperijalizma u njemačkoj politici.¹² Drugi članak, Marcela von der Lindena, naglašava veliku ekspanziju istraživanja vezanih uz historiju radništva, otvara niz pitanja, ispituje nove metode i instrumente istraživanja, te način njihove organizacije. No, prije svega autor poziva na transkontinentalno sagledavanje problema radništva i zagovara povijesni totalitet povezanih procesa, bez čega nema realiteta.¹³

Preostala dva članka u "Diskussionsforumu" 28. godišta *GG*-a nisu uže povezana s konceptom "transnacionalne historije". Kako je već spomenuto, jedan od njih nalazi se u posljednjoj knjizi.¹⁴ Potreba za novim konceptima u političkoj povijesti navela je Thomasa Mergela da se uključi u već dulje vremena postojeću raspravu o njima. U

¹² Sebastian CONRAD, "Doppelte Marginalisierung. Plädoyer für eine transkontinentale Perspektive auf die deutsche Geschichte", *GG*, Heft 1, 2002., 145.-174.

¹³ Marcel von der LINDEN, "Vorläufiges zur transkontinentalen Arbeitergeschichte", *GG*, Heft 2, 2002., 291.-304.

¹⁴ Thomas MERGEL, "Überlegung zu einer Kulturgeschichte der Politik", *GG*, Heft 4, 2002., 574.-606.

vlastitom radu on zagovara "kulturnu povijest politike" (*Kulturgeschichte der Politik*), kao koncept sagledavanja kulturnohistorijskih procesa u politici. Jednostavnije rečeno, pokušava odgovoriti na pitanje kako koristiti "kulturnu povijest politike", a da se u njoj upotrijebi "meko" strana "kulture" i "tvrde" činjenice političke povijesti. Također se zalaže za razvoj kulturnopovijesnih perspektiva – etnološki, diskursno-teorijski pogled na sve političko – slično kao na svim područjima socijalne povijesti. Stoga se u radu raspravlja o različitim pristupima političkoj povijesti, sadržajno i metodološki određuje što podrazumijeva "kulturna povijest politike", kako i na kojim područjima se ona može upotrijebiti, te konačno upozorava na neke probleme i prigovore ovom konceptu. Promatrajući pristupe političkoj povijesti, autor ih indentificira kao: povijest "velikih" ljudi i događaja, povijest političkih ideja, političku kulturu, te svaku od njih detaljnije razmatra. S političkom kulturom usko povezuje "kulturnu povijest politike", koja se od ostalih pristupa razlikuje etnološkom perspektivom i komunikacijsko-teorijskim ograničenjima. Stoga autor promatra "kulturnu povijest politike" u četirima dimenzijama: rituali i simbolična predstavljanja, politika kao područje djelovanja i komunikacije, komunikacija političkih diskursa i govornih struktura, te povijest opažanja politike koja može neposredno utjecati na povijest mentaliteta politike. Konačno, upozorava na neke probleme pristupa "političke kulturne povijesti" i zaključuje da kulturno-historijski pogled promatra politiku kao mrežu značenja, simbola i diskursa, u kojoj se konstruira stvarnost.

Posljedni članak u "Diskussionsforumu", raspravlja o odnosu prošlosti i sadašnjosti, poimanju prošlosti u sadašnjosti i njezinoj viziji iz perspektive današnjeg povjesničara.¹⁵ Kao temelj za rad o ulozi historije u vremenskim okvirima prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, te usmjerenju historijskog razmišljanja o ovim problemima, autor uzima pitanje upotrebljivosti povijesti za život. U središtu njegova razmatranja nalaze se pitanja može li jučer biti bolje i ima li povijest *happy end*. Upravo teorijskim razmatranjem i analizom odnosa povijesti i prošlosti autor nudi odgovore na postavljena pitanja.

Na kraju treba naglasiti da bi temeljitiji prikaz GG-a svakako zahtijevao jednu opširniju radnju, poglavito zbog zanimljivosti članaka i bogatstva informacija u njima. Isto tako, potrebna je i detaljnija i sveobuhvatnija analiza članaka, budući da rasprave ovakve vrste u hrvatskoj historiografiji nisu česte, pa bi joj uvid u nove pristupe i teorijske pravce višestruko koristio.

Ivan MAJNARIĆ

¹⁵ Jörn RÜSEN, "Kann Gestern besser werden? Über die Verwandlung der Vergangenheit in Geschichte", GG, Heft 2, 2002., 304.-321.

Čedomir VIŠNJIĆ, *Partizansko ljetovanje*, Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, Zagreb 2003., 487 str.

Knjiga koja se ovdje prikazuje, opisuje sudbine triju istaknutih članova NOB-a, a zatim visokih funkcionara u Vladi Narodne Republike Hrvatske (NRH): Radu Žigića, komesara VI. ličke divizije, Glavnog štaba Hrvatske, II. armije JA, nakon rata ministra industrije, Duška Brkića, ratnog zamjenika Centralnog komiteta Komunističke Partije Hrvatske (CK KPH), nakon rata potpredsjednika Vlade zaduženog za privredu, te Stanka Opačića Čanicu, partizanskog komandanta s Korduna i poslijeratnog ministra šumarstva. Višnjićeva interpretacija života i djelovanja triju glavnih protagonista